

De validiteit van de Justitiebarometer 2010: over de “empirische cyclus”

STIEN MERCELIS
BERNARD HUBEAU

DE JUSTITIEBAROMETER, EEN BAROMETER MET EEN EVIDENTE FUNCTIE

Op 20 oktober 1996 vond, in de nasleep van de zaak-Dutroux, de Witte Mars plaats: 300 000 Belgen, gehuld in het wit, trokken door de straten van Brussel, hun pijlen gericht op de werking van de Belgische politie en justitie. Het was een pijnlijk, doch overduidelijk signaal dat de Belgische bevolking de legitimiteit van haar justitie in vraag stelde.

Om de houding van de burgers ten aanzien van justitie in kaart te brengen, construeerden onderzoekers van de universiteiten van Leuven en Luik in 2000 een survey, de Justitiebarometer, gefinancierd door de Programmatorische Overheidsdienst Wetenschapsbeleid. Deze survey moest toelaten een ‘foto’ te maken van de houding van de bevolking ten aanzien van justitie en aanwijzingen verschaffen over de factoren die bepalend zijn voor deze houding. Het doel was gefundeerde acties te ontwikkelen teneinde de werking van de Belgische justitie te blijven optimaliseren¹. Reeds in de omschrijving van het onderzoeksproject van de Justitiebarometer werd aangegeven dat dit instrument slechts zijn maximaal nut zou kunnen bewijzen door het op recurrente wijze toe te passen²: de herhaling van de meting is zeer waardevol aangezien dit de ontwikkelingen van die houding in kaart kan brengen. De eerste afname dateert van 2002. De tweede en derde editie werden uitgevoerd in 2007³ en 2010⁴ door onderzoeksbureau GfK Significant, in opdracht van de Hoge Raad voor de Justitie. Telkens werden een goede 3 000 Belgen bevraagd.

Op 20 december van vorig jaar maakte de Hoge Raad de resultaten van de derde Justitiebarometer bekend, naar aanleiding van zijn tienjarig bestaan. Ten aanzien van de peiling in 2007 werd er een vrij sterk dalend algemeen vertrouwen in justitie (-5%) en in de werking van het gerechtelijk apparaat (-4%) vastgesteld. Daarentegen gingen de resultaten met betrekking tot de ervaringen met justitie er met rasse schreden op vooruit. Ook de actoren van justitie (advocaten, rechters en parketmagistraten) bleken positiever te worden geëvalueerd dan in 2007. Er werd reeds gewag gemaakt van een vrij (té?) optimistische interpretatie van deze cijfers door de Hoge Raad⁵.

OVER HET GEWICHT VAN DE ANTWOORDCATEGORIE “GEEN MENING”

Wat tevens opviel bij de studie van de resultaten was dat er frequent relatief hoge percentages voorkwamen. Hoewel ook bij de barometer van 2010, net zoals bij de vorige

¹ S. PARMENTIER, G. VERVAEKE, R. DOUTRELEPONT en G. KELLENS, *Onderzoeksproject: De Justitiebarometer. De houding van de bevolking ten aanzien van justitie*, <http://www.law.kuleuven.be/mon/linc/onderzoek/onderzoekjustitiebarometer.html> (d.d. 1/3/2011).

² *Ibid.*

³ GfK SIGNIFICANT, *De Belgen en justitie 2007; resultaten van de tweede Belgische justitiebarometer*, Brussel, Bruylant, 2007.

⁴ GfK SIGNIFICANT, *De Belgen en justitie 2010; resultaten van de derde justitiebarometer*, Gent, Story Publishers, 2010.

⁵ B. HUBEAU en S. MERCELIS, “Justitiebarometer 2010: justitie kan beter, maar ook de informatie over justitie”, *Juristenkrant* 2011, nr. 222, p. 11.

edities, aan de respondenten steeds de mogelijkheid werd gegeven ‘geen mening’ te antwoorden⁶, vonden we bij de presentatie van de resultaten voor de meeste vragen geen percentages terug over deze antwoordcategorie. In de vorige peilingen zagen we echter dat deze categorie bij bepaalde vragen redelijk populair was.

Een analyse van het volledige databestand van de laatste barometer⁷ leerde dat ‘geen mening’ in 2010 door respondenten nog steeds betrekkelijk vaak werd geselecteerd, maar dat deze restcategorie uit de resultaten werd weggefilterd. Het percentage respondenten zonder mening werd proportioneel verdeeld over de andere antwoordcategorieën. Dit gebeurde in 2010, in tegenstelling tot de vorige Justitiebarometers, waar deze categorie wél in rekening werd gebracht⁸. Wanneer in 2007 bijvoorbeeld 68% de vraag naar de dossierkennis van parketmagistraten (eerder) positief beantwoordde, was dit volgens de interpretatie van de resultaten door onderzoeksbureau GfK Significant in 2010 zowaar 78%. Hoewel 7,7% van de respondenten aangaf ‘geen mening’ te hebben betreffende de dossierkennis van parketmagistraten, werd deze categorie weggefilterd: de overige 92,3 % (i.p.v. 100%) werd als het totaalpercentage beschouwd. Als we dezelfde methode hanteren als in de vorige peilingen, komen we tot de conclusie dat slechts 72% verklaarde (eerder) positief te zijn ten aanzien van deze dossierkennis. Een verschil van wel 6%!

De verschillen tussen de gefilterde en de niet gefilterde resultaten bedroegen telkens tussen de 0% en de 8%. Aangezien de vragen meestal positief werden geformuleerd (“De burger kan gemakkelijk een zaak voor de rechtbank brengen”, “Justitie geeft voldoende informatie over haar werking”, ...) en enkel de bevestigende antwoorden worden weergegeven, spelen de gefilterde resultaten voornamelijk in het voordeel van de positieve beeldvorming van justitie.

DE EMPIRISCHE CYCLUS

We kunnen ons dus ernstige vragen stellen bij deze (gefilterde) methode van rapportering. Ten eerste constateren we geen consistentie in de filtering: bij het overgrote deel van de vragen werden de resultaten gefilterd, maar niet bij allemaal⁹. De reden hiervoor is niet duidelijk.

Er werd evenmin gecommuniceerd over de gewijzigde interpretatiemethode. Ofschoon er argumenten pro en contra de filter bestaan¹¹, is het van groot belang dat bij een verandering van de wijze van rapportage zeer expliciet de wijziging en de opgave van de redenen hiervoor worden aangegeven¹². Helaas is dit dus niet gebeurd.

⁶ GfK SIGNIFICANT, *De Belgen en justitie 2010; resultaten van de derde justitiebarometer*, Gent, Story Publishers, 2010, p. 10.

⁷ Ter beschikking gesteld door de Hoge Raad voor de Justitie.

⁸ In 2007 was dit niet het geval bij de vraag aan respondenten die reeds in contact kwamen met justitie of zij de beslissing van de rechter over hun zaak rechtvaardig vonden. De kans is reëel dat dit te wijten was aan het relatief groot percentage van zaken dat nog niet afgerond was op het tijdstip van de bevraging.

⁹ Dit geldt niet voor de vraag: “De behandeling van een rechtszaak duurt in het algemeen te lang”.

¹⁰ De resultaten voor de volgende vragen werden niet gefilterd: “Vindt u dat de werking van justitie de afgelopen jaren erop vooruitgaat, niet verandert, of erop achteruit gaat?”, “Vindt u dat de volgende misdrijven in het algemeen te streng bestraft, voldoende streng, niet streng genoeg bestraft worden?”, “Ik ga u twee uitspraken voorleggen over jonge delinquenten onder de 18 jaar. Welke van deze twee meningen komt het beste met uw mening overeen?”, “Ik ga u twee uitspraken voorleggen over gevangenisstraffen. Welke van deze twee meningen komt het beste met uw mening overeen?” en “De rechter moet bij zijn beslissing rekening houden met...”

¹¹ J.A. KROSnick et al., “The Impact of “No Opinion” Response Options on Data Quality: Non-Attitude Reduction or an Invitation to Satisfice?”, *Public Opinion Quarterly* 2002, 66, nr. 3, p. 371-403.

¹² J.M. LEPKOWSKI et al., *Advances in telephone survey methodology*, New Jersey, John Wiley & Sons, 2008, p. 201.

Bovendien is de Justitiebarometer een recurrent onderzoek, zoals *supra* aangehaald. We kunnen maar een beeld krijgen van de evolutie in de houding van de bevolking ten aanzien van justitie als de afname, analyse en rapportering van de resultaten van de barometer steeds op identieke wijze verlopen. De waarde van het instrument daalt sterk bij een wijziging van methodologie. Meer nog: de validiteit van een dergelijke longitudinale studie komt in het gedrang.

Juristen en cijfers, juristen en empirische gegevens: ze hebben het er soms zo moeilijk mee. Vaak wordt dan ook beroep gedaan op professionals van statistieken. Het is echter duidelijk dat een grondige en kritische bevraging van dat werk altijd en overal op zijn plaats is. Dat is de 'empirische cyclus' die elke hypothese moet doorlopen. MILLS leerde ons dat de 'sociological imagination' vereist dat alles toetsbaar moet zijn en getoetst moet worden¹³. Uit het voorbeeld van de presentatie van de cijfers uit de Justitiebarometer 2010 blijkt duidelijk dat het al dan niet in aanmerking nemen van één antwoordcategorie aanzienlijke gevolgen kan hebben.

Het meten van vertrouwen is toch iets bijzonders, zo zullen sommigen zeggen. Vertrouwen zit uiteraard tussen de oren: uiteraard is vertrouwen dus ook een kwestie van "beelden (van vertrouwen)", maar het meten daarvan is uiteraard ook gebonden aan de regels inzake behoorlijke wetenschapsbeoefening".

VERTROUWEN IN JUSTITIE: CEMENT VOOR DE RECHTSSTAAT

De legitimiteit van justitie is sowieso een belangrijk gegeven. "Wanneer het vertrouwen in Justitie weg is, betekent dit het definitieve einde van de rechtsstaat", schreef prof. STORME¹⁴. Verschillende auteurs toonden aan dat hij het bij het rechte eind had: de legitimiteit van instellingen als politie en justitie is namelijk van grote invloed op de efficiënte en effectieve werking ervan. Als justitie door de burgers geloofwaardig wordt bevonden, zullen deze eerder geneigd hun medewerking te verlenen (zoals het aangeven van misdrijven, conflicten voor de rechtbank uit te vechten in de plaats van het recht in eigen handen te nemen, ...). Het functioneren van justitie staat of valt met haar legitimiteit¹⁵.

Een correcte interpretatie van de Justitiebarometer, volgens de regels inzake behoorlijke wetenschapsbeoefening, maakt het mogelijk een gedegen inzicht te krijgen in de legitimiteit van justitie. Dit inzicht moet worden aangegrepen ten behoeve van het justitieel beleid. Want samen met de Hoge Raad voor de Justitie geloven we: "*Justitie is (...) veel meer dan een instelling van magistraten alleen. Justitie is een principe, een fundamentele waarde die tot het publieke domein behoort en die de hele samenleving aangaat*"¹⁶.

¹³ C.W. MILLS, *The Sociological Imagination*, Oxford, Oxford University Press, 1959.

¹⁴ M. STORME, "La justice : Restaurer la confiance", *JT* 1982, p.133-136.

¹⁵ O.a. T.R. TYLER, *Why people obey the law*, Princeton en Oxford, Princeton University Press, 1990; Lord Justice WOOLF, *Prison disturbances*, Londen, HMSO, 1991; T.R. TYLER en Y.J. HUO, *Trust in the law: Encouraging public cooperation with the police and courts*, New York, Russell-Sage Foundation, 2002; J.V. ROBERTS en M.J. HOUGH, *Understanding public attitudes to criminal justice*, Berkshire, Open University Press, 2005; B. BRADFORD, J. JACKSON en B. STANKO, "Contact and confidence: revisiting the impact of public encounters with the police", *Policing and Society* 2009, 19, nr. 1, p.20-46, ...

¹⁶ HOGE RAAD VOOR DE JUSTITIE, <http://www.csj.be/nl/index.htm> ('oorsprong') (d.d. 1/3/2011).